دیالۆگ و داهێنان

بەشی 5

عەبدولخالق یەعقووبی

لە چیرۆکی خۆماڵییەوە تا چیرۆکی جیهانی

لەگەڵ حەمەکەریم عارف و عەتا نەهایی

عەبدولخالق یەعقووبی: ئێوە بۆ چیرۆك ئەنووسن؟ چیرۆك چی ئەکا بۆ جیهان؟

حەمەکەریم عارف: پێم وایە پرسیارێکی زۆر بەجێیە، بۆ چیرۆك ئەنووسم؟ ڕەنگە زۆر جار هەوڵێکی بێهوودەی لاواندنەوەی ناخی سەرگەردانی خۆم بێ، جۆرە هەوڵدانێك بێ بۆ مەعقوولییەت بەخشین بە ژیانی خۆم، دیارە ژیانی خۆشم وەختێ بەرجەستە دەبێ کە ئاوێتەی ژیانی خەڵك بێ، پێم وایە چیرۆك وەکوو دەق، وەکوو دەقێکی داهێنراو، وەکوو هونەر تەنیا یەك مەبەستی هەیە، ئەویش وەرگری هونەرییەتە بۆ ئەوەی ڕوانینی ئینسان بۆ ژیان بگۆڕێ، ئینسانییەتی ئینسان زیاتر قووڵ بکاتەوە، یانی کارێکی وا بکا ئینسان زیاتر هەست بە ئینسانیەتی خۆی بکا، بە ڕادەیەك ڕازی نەبێ هیچ کەسێ ئینسانیەتی پێشێل بکا، یان داگیری بکا، یان بە هەر شێوازێ زەوتی بکا، ئەوانەی کە ئێستا لە خەیاڵمدا بن، هۆ بن بۆ ئەوەی هانم بدەن بۆ نووسینی چیرۆك، ئەم بابەتانەن دیارە پەلەقاژەیەکی تا ڕادەیەك بێهوودەش بێ بۆ وەدەسهێنانی جۆرە نەمرییەك، پێشم وایە هەموو هەوڵێکی ڕەوا بۆ وەدەسهێنانی نەمری هەوڵێکی حەلاڵە، هەڵبەت ئەو نەمرییەش تەنیا لە چوارچێوەی کۆمەڵدا بەرجەستە دەبێ. ئیتر مەرج نییە ئەو کۆمەڵە ئەم کۆمەڵەی ئێستا بێ کە منی تیا دەژیم، ڕەنگە کۆمەڵێکی ئایندە، ڕەنگە لە ئایندەدا، ڕەنگە پەنجا ساڵیتر خەڵکانێك چیرۆکی من بخوێننەوە و ئینسانییەتی خۆیانی تیا بدۆزنەوە یان هەست بکەن لایلایەیەکی خۆشە بۆ سەرگەردانی ئەوان.

عەتا نەهایی: هەموو ئەو فەرمایشتانەی کاك حەمە کەریم عارف ڕەوایە، ئەم پرسیارە کاتێك ڕووبەڕووی نووسەرێك ئەکرێتەوە، ڕووبەڕووی هونەرمەند و شاعیرێ دەکرێتەوە دەتوانێ دەیان هۆی ببێ بۆ نووسین کە بەشێکی ئەوانەیە کە کاك حەمە کەریم عارف ئاماژەی پێکردن.

بەڵام وەکوو تەجرەبەی خۆم، بە لای منەوە نووسین تەقەلالایەکە بۆ دۆزینەوەی خۆم. واتە با ئاوا ڕوونی بکەمەوە من هەست دەکەم وەکوو مرۆڤ لە سەردەمێکدا، لە ناو کومەڵگایەکدا، مرۆڤێکی پارچە پارچە بووم، مرۆڤێکی لەت و پەت کراوم، مرۆڤێکم هەر کوتێکم هەر پارچەیەکم لە شوێنێکە. واتە ئەگەر لێم بپرسن تۆ کێی؟ ڕاستگۆیانەترین وەڵام بۆ ئەو پرسیارە ئەوەیە بڵێم نازانم کێم. چیرۆك ئەو دەروازە یان ئەو دەرفەتە بووە، کە پارچەپارچەی خۆمی تیا بدۆزمەوە، خۆمی تیا کەشف کەم، لە هەر چیرۆکێکدا بەشێك لە خۆم ئەدۆزمەوە، بەشێك لە خۆم ئەبینم کە پێشتر ئەو بەشەی خۆمم نەناسیوە، ئەمەش وەك کاك حەمە کەریم ئەفەرموێ، تەقەلالایەکی مرۆڤانەیە، یانی من وەکوو مرۆڤ مافی ئەوەم هەیە کە بۆ خۆم بگەڕێم. مافی ئەوەم هەیە کە بزانم کێم، چیم ئەوێ، ڕاستە هەموو لایەنەکانی تری هونەر تەنانەت زانستگەلی ئینسانی ئەم دەرفەتە بۆ ئینسان دەرەخسێنن کە ڕاستییەکانی خۆی تیا بدۆزێتەوە، خۆی تیا بدۆزێتەوە، خۆی تیا کەشف کا، وەك بۆ نموونە دەروونناسی و هەموو لقەکانی تری زانست، بەڵام چیرۆك شتێکی ترە، یان ڕەنگە من پێم وابێ شتێکی ترە، من پێم وابێ ڕاستگۆیانەترین هەڵوێستی ڕووبەڕوو بوونەوەی مرۆڤە لەگەڵ خۆیا. چیرۆك بە لای منەوە ئەو لایەنەی بەرجەستەیە کە هۆوییەت و شوناسی خۆمی تیا ئەبینمەوە و پارچەپارچەکانی دەروونی خۆمی تیا ئەدۆزمەوە نەك هیچیتر. ئەوەی کە خەڵك چی تیا دەبینن، چی تیا نەبینن، چۆن سەیری کەن، چۆن سەیری نەکەن بە لای منەوە ئەمە کەم پێوەندی بە منەوە هەیە، ئەمە پێوەندی بەو خەڵکەوە هەیە کە ئەیخوێننەوە و ئەبێ ئەوان خۆیان ڕاستی ئەو شتانە بدرکێنن کە بۆچی چیرۆکی من ئەخوێننەوە یان نا، بۆچی نایخوێننەوە و پشت گوێی دەخەن.

عەبدولخالق یەعقووبی:پێم وایە «ڕۆلان بارت» دەڵێ: ئەدەب سازدان و تێکدانەوەی بەردەوامی شێواز و ماناکانە. پرسیاری من ئەوەیە چیرۆك چۆن ئەم ئەرکە وە ئەستۆ دەگرێ؟ چیرۆك چۆن گۆمی مەندی ئەم جیهانە کە پێکهاتووە لە شێواز و مانا دەشڵەقێنێ؟

حەمەکەریم عارف: چیرۆك هەڵبەت وەکوو دەقی هونەری و بابەت، هەر بابەتێ زمانی خۆی لەگەڵ خۆیا ئەهێنێ، دیارە ئەو بابەتە بە شێوەیەکی پەراکەندە لەناو ژیانا بوونی هەیە، تۆ وەکوو هونەرمەندێ دێی لە ڕێگای وشەوە، بە زەبری وشە شێوازی تایبەتی ئەدۆزێتەوە. ئەو پەراکەندەییە، لە ناو ژیانتا هەیە، تۆ دێی لەنێو چیرۆکا

مەعقوولیەتێك یان نەزمێكی پێ ئەبەخشی، ئەگەریش ژیان تەماشا بکەی، سەیر ئەکەی جۆرە پاشاگەردانییەکی تێدایە، یان جۆرە بێنەزمیەك لە ناو ژیانا هەیە.

بەڵام چیرۆكنووسێك کە دێ ژیان یا بابەتێکی زۆر زیندووی ژیان هەڵئەبژێرێ و هونەرییەتی پێئەبەخشێ، دەیەوێ ژیان لەو پەراکەندەییە یان لەو بێ نەزمییە ڕزگار بکا. هەڵبەت ئەو کاتە خوڵقاندنی ژیانێکیتر، ژیانی ناو چیرۆك دەقاودەق ناکاتەوە شتێکی هاوتای ژیانی ناو واقیع، بەڵکوو ڕەنگە شتێکی گەورەتر بکا. ڕەنگە چیرۆك بتوانێ بڵێ بەڵگەنامەیەکی هەستی ئەو ئینسانەیە، یان جۆرە هەڵوێستگیرییەکی ڕوانینی چیرۆكنووسەکەیە بۆ ژیان و ئەوجار کۆکردنەوەی ئەو پەراکەندەییە کە لە ناو ژیانا هەیە لە چوارچێوەی جۆرە هونەرێکا کە پێی ئەڵێن چیرۆك. هەڵبەت ئەگەر چیرۆك هونەرییەت وەرنەگرێ هەر وەك عەرزم کردن ئەوە چیرۆکەکەی چیرۆکێکی مردارەوەبووە یانی نابێ بە بەڵگەنامەیەکی هەست یان نابێ بەو مێژووە هەرە تایبەتییەی کە سبەی خوێنەرێك بیخوێنێتەوە و بتوانێ خولیای چیرۆكنووسەکە، دونیای ناو چیرۆکەکە وەکوو بەڵگەنامەیەکی هەستبزوێن بێ کە هونەرییەتێکی تەواوی وەرگرتبێ بە ڕادەیەك ئارەزوومەندانە بێت کە خوێنەر خۆی لە پێستی هەڵوێستی نووسەرەکەدا ببینێتەوە و بەرخورد یا مامەڵە لەگەڵ دەق بکا.

عەتا نەهایی: ئەگەر مەبەست ئەوە بێ کە چ پێوەندییەك کە لە نێوان ناوەرۆك و شێوازدا هەیە، یان نووسەر چۆن کاتی داهێنان ڕووبەڕووی ئەم پێوەندییە دوو لایەنەیە ئەبێتەوە، چۆن ڕووبەڕووی ئەم بارودۆخە ئەبێتەوە، ئەگەر مەبەست ئەوە بێ با پێشتر لە زمان نووسەرێکی گەورە شتێك بگێڕمەوە کە دەڵێ شێوە یا فۆڕم یا تێکنیك یان هەر جۆرێ ناوی بەرین ئاشکراکەری دید، دنیابینی و بۆچوونی خاوەنی بەرهەمەکە یان داهێنەرەکەیە، یانی ئێمە دەتوانین لە کلاوڕۆژنەی شێوەوە سەرشۆڕ بکەینەوە بۆ بینینی دنیای داهێنەرەکە. بە داخەوە من ئەتوانم ئەوە بڵێم لە داهێنانی کوردیدا بە عام، ڕەنگە کەسانێك بن وا هەڵوێست نەگرن، بەڵام بە عام جیاوازییەك دائەنێن لە نێوان شێوە و مانادا و بە جیا سەیری ئەم دوو دیاردە یان ئەم دوو چەمکە دەکەن کە ئەوەی ڕاستی بێ بە بڕوای من سەیر کردنێکی هەڵە و دیکارتییە، سەیر کردنێکی ئیمرۆیانە نییە، بەڵکوو خودی شێوە، خودی هەڵبژاردنی فۆڕم و تێکنیك کە سەرجەم پێیدەڵێن شێوە، خۆی خوڵقێنەری مانایە، یانی وا نییە کە مانا جیا لە دەرەوەی ئەم هەڵبژاردنە، لە ناو ئەو مەیدانە دایە کە پێیدەڵێن شێوەی داهێنان. هەر وەك کاك حەمە کەریم عارف فەرمووی زمان لە چیرۆکدا ڕەگەزی سەرەکیی شێوەیە، دەی زۆر چاکە با ئەگەر بڕوامان بەوە ببێ کە مرۆڤ خۆی زادەی زمانە، واتە هەستی مرۆڤ، بیر کردنەوەی مرۆڤ، خەم وکێشە و شادی و هەموو شتەکانی مرۆڤ زادەی زمانە، ڕۆشنبیری مرۆڤ، فیکری مرۆڤ هەموو بە قەدەر زمانە، هەمووی لە زماندا لە دایك دەبێ کەواتە ئەوەی چیرۆكنووس ئەیکا، ئەوەی چیرۆك ئەیکا دەتوانێ لەو قەڵەمڕەوەی زماندا کە قەڵەمڕەوی شکڵ و فۆڕمە و لەم قەڵەمڕەوە دایە کە مانا دەخوڵقێ و هەڵوێستەکان، بیرکردنەوەکان و ڕۆشنبیرییەکان لە یەك جیا ئەبنەوە، بە قەدەر مامەڵە کردنمان لەگەڵ زمان و شێوە و فۆرم هەڵوێست و بیرکردنەوە و فیکریشمان جیا ئەبێتەوە. جا ئەوەی کە من وتم بە داخەوە لە چیرۆکی کوردیا بە عام، لە داهێنانی کوردیا بە عام ئەم دوو ڕەگەز و چەمکە لە یەك جیا ئەکرێنەوە و بەها بە لایەنێکی ئەکرێ بدرێ و لایەنێکی تری پێشێل بکرێ یا فەرامۆش بکرێ، یا چیرۆکی وامان هەیە مانایەکی قووڵی ببێ، بەڵام شێوەیەکی سادە و ساکاری هەبێ یان شێوەیەکی خراپی ببێ، ئەمە بە باوەڕی من هەر ناگونجێ لە بوونی ماناشدا هەروەتر. مانا بە شێوەوە بەستراوەتەوە. لە چیرۆکدا هەموو شتێك بە شێوە و زمان و مامەڵە کردنی نووسەر لەگەڵ زمان و بە گشتی فۆڕمەوە بەستراوەتەوە.

عەبدولخالق یەعقووبی: ئەم وەڵامانەی ئێوە ئەم پرسیارە دێنێتە پێش، باشە کاتێك دەڵێن چیرۆکی کافکایی واتە چیرۆکێك کە لە هەوای جیهانبینی کافکادا هەناسە بدا. بۆ نموونە یەك لە لە تایبەتمەندییەکانی ئەم جیهانە سزادانی مرۆڤە بەر لە دەستنیشان کردنی تاوانەکەی.

پرسیارەکە ئەمەیە بۆ لە جیهانی چیرۆکی کوردیدا دنیایەکی تایبەتی لەم چەشنە بە پێی فیکر و فەلسەفەی کۆمەڵگای کوردی نەخوڵقاوە؟ ئایا ئەمە ئەوە ناگەیەنێ چیرۆکی کوردی لە فەلسەفە و ئەندێشەی تایبەت بە بارودۆخی مرۆڤی کورد بە دوورە؟

حەمەکەریم عارف: لە پرسیارەکەی جەنابتەوە وا تێگەیشتم کە چیرۆکی کوردی لەوە ناچێت وەکوو پێویستە هەڵگری ناسنامەی کوردی بێ، ڕەنگە ئەمە بۆچوونێکی تا ڕادەیەك ڕاست بێ، ئێمە دەبێ ئەو حیسابە بکەین چیرۆك بەرهەنجامی قۆناغی ئاڵۆز بوونی ژیانە. ژیانی کوردەواری تا ئێستا کە ژیانێکی سادە و ساکار بووە، ئەو ئاڵۆزییە گەورەیە کە چیرۆکی داخراو و تەمژاویی کافکای تێدا بخوڵقێ، ڕەنگە ئەو کەش و هەوایە وەکوو پێویست دروست نەبووبێ، ڕەنگە هێندێ هەوڵمان هەبێ لەم بابەتەدا، لای ئەم چیرۆكنووس یان لای ئەو چیرۆكنووس، هەوڵەکان لە

باری هونەرییەوە سەرکەوتوو نەبن بەڵام ڕەنگە ئەو جۆرە هەوڵانە بچنە خانەی لاساییکردنەوەیەکی واقیعی کوردەوارییەوە.

ئێمە وەکوو میللەت، میللەتێکی بندەستین، تا وەکوو ئێستا هەڕەشە لە مافی ئینسانیمان دەکرێ، هەڕەشە لە بوونی کۆمەڵایەتیمان دەکرێ، هەڕەشەی سڕینەوەی ئینسانیمان لێدەکرێ، کە هەموو ئەو هەڕەشانەمان لەسەرە وەکوو ئینسان، وەکوو کاردانەوەی ئینسانی خۆمان مەجبوورین هەموو سەنگەرەکانی خۆڕاگری بگرینەبەر. یەکێك لە سەنگەرەکانی خۆڕاگری بە ڕای من بۆ میللەتی کورد تاکوو ڕۆژگاری ئیمڕۆ ئەدەبیات بووە. ئەدەبیاتیشمان کردووە بە سەنگەرێ، ڕەنگە بۆ سەردەمی خۆی زۆر حەلاڵ بێت. ئەدەبیاتمان کردووە بە سەنگەرێك کە لە ڕێگای ئەوەوە هەست و نەستی ئینسانی و نەتەوەیی مرۆڤی کورد جۆش بدەینەوە و هانی بدەین بۆ خەبات کردن. بۆ ئەوەی ئەویش وەکوو هەر ئینسانێکیتری ئەم جیهانە هەقی ژیانی هەیە، هەقی ئازادی هەیە، مافی دەربڕینی فیکری خۆی هەیە، ئەوجارە ئەوە هاوکێشەیەکی زەقە. هاوکێشەیەکە دیارە پێویستی بە جۆرە ڕاستەوخۆییەك هەیە، لە نواندنی بەرامبەرەکەیدا. ئەمە بۆتە هۆی جۆرە سادەیییەك یان ڕاستەوخۆییەك لە ئەدەبی کوردیدا بە دەقی شێعری و بە دەقی چیرۆکەوە. واتە ئەدەبیاتی ئێمە تا ڕادەیەك بۆتە ئەدەبی خۆڕاگری، تەنانەت بیرمان لێنەکردۆتەوە زەوقی چێژوەرگرتنی خوێنەری کوردیش پەروەردە بکەین. بیرمان لەوە کردۆتەوە هانی بدەین بۆ ئەوەی خەبات بکات، هانی بدەین دژی دوژمنی مادی و مەعنەویی خۆی بێ. بۆیە ئەو ئینسانە دەبێ دژی ئەم کۆمەڵە دوژمنە بوێستێ. دواندنی خوێنەر بەو زمانە تەومژاوییە کافکاییەی جەنابت باسی دەکەی مەبەست ناگەیەنێ، لەم حاڵەتەدا چیرۆکنووسی کورد ناچار بوون جۆرە سازشێك بکەن، سازشەکە لەسەر حیسابی هونەرییەتی دەقەکان شکاوەتەوە. بۆیە سەیر ئەکەی دەقە ئەدەبییەکانی ئێمە ڕاستەوخۆییان تێدایە، سادەییان تێدایە، بە قەد سادەیی ژیانمان.

عەبدولخالق یەعقووبی: هەڵبەت من مەبەستم ئەوە نەبوو چیرۆکی کوردی دەقاودەق جیهانی کافکایی بە خۆیەوە ببینێ. با نموونە بێنمەوە، بۆ وێنە لەم ڕۆمانە تازەیەی کاك عەتادا «گوڵی شۆران» تا ڕادەیەك جیهانێکی تایبەت بە فیکری کاك عەتام بە پێی کارەکانی پێشووشی کە بە وردی خوێندوومنەتەوە بەدی کردووە، بۆ وێنە لە ڕۆمانی «گوڵی شۆران»دا ئێمە دەتوانین تایبەتمەندییەکانی هەرە گەورەی جیهانی چیرۆکی کاك عەتا بدۆزینەوە. ئەویش خەیانەتی مرۆڤی کوردە بە خۆی. لە چیرۆکی «شەو قەلاّی مێردە»دا ئەم خەیانەتە لە پێوەندی نێوان مرۆڤەکاندا خۆدەنوێنێ و لە چیرۆکی «مەسخ»دا دەبێتە ڕەمزێکی مێژووی و تەواوی کومەڵگای کوردی دەگرێتەوە، مەبەستی من ئەوەیە کە چیرۆکی کوردی بۆ پێناسە کردنی جیهانی مرۆڤی کورد پێویستی بەوە هەیە کە پانتاییەکی سەربەخۆی فەلسەفی بۆ خۆی بخوڵقێنێ، بە بڕوای من جار و بار ئێمە لە چیرۆکەکانی خۆماندا بە تایبەت لە تێکنیك و داڕشتندا تەنانەت لە بیر و بیرۆکەکانیاندا دەبینن کە زۆر لە مرۆڤی کورد دوور کەوتووینەتەوە.

حەمەکەریم عارف: ئەمن پێم وایە تۆ ئەگەر بکەویتە ژێرکاریگەرێتی ئەدەبیاتی دەوروبەر و دنیاشەوە ئەمە هەقێکی تەبیعی خۆتە، بەتایبەت لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا نووسەر پێش ئەوەی نووسەر بێ خوێنەرە، کە خوێندنەوە مانای ئەوەیە لە سەرچاوەی هەمەجۆر شت ئەخوێنیتەوە. بتەوێ و نەتەوێ ئەم سەرچاوە هەمەجۆرانە لە لاشعووریا کەڵکەڵە دەبێ. ئیتر ئەو کەڵکەڵە بوونە لە شعوور یا بۆ جارێکی تر دێتە ڕەنگدانەوە. بەڵام ناسنامە بەخشین یان نەفەسی تایبەتی بەخشین بە ئەدەبیات، ئەوە دیارە جیهانبینی و خوێندنەوەیەکی قووڵتری پێویستە، ئەوەی کە جەنابت ئەیڵێی هەست بە غیابی ناسنامەی کوردی لە چیرۆکی کوردیدا دەکرێ، دیارە مەبەستت سەرتاسەری چیرۆکی کوردی نییە و هەر هەندێکیان وان، ئەمە زۆر ڕاستە. ئەمە خەوشەکەی، نوقسانەکەی دەگەڕێتەوە بو جۆری خوێندنەوەی نووسەر بۆ واقیعەکە، ئیتر واقیعێکی فەننی بێ یان واقیعی بەرهەمەکەی بێ، دەگەڕێتەوە بۆ غەیابی جیهانبینییەکی ڕوون. ئەوەی کە جەنابت باسی دەکەی غەیابی ناسنامە بریتییە لە کەشف کردن. دیارە کەشف کردنی هونەری هەموو وەستاوەتە سەر ئەوەی خوێندنەوەی نووسەرەکە چەند دروستە بۆ واقیعی فەننی، بۆ واقعی ئاسایی، جیهانبینی نووسەرەکە چەند جیهانبینییەکی تایبەتە. گەڕانەوە بۆ تایبەتمەندییەکانی خۆت و کەشف کردنی ئەو تایبەتمەندییانە و ئەوجار بەرجەستە کردنی لە قاڵبی هونەری گەورەدا، ئەوانە هەموو هۆن یا فاکتەرن بۆ ئەوەی چیرۆکی کوردی تووشی ئەو جۆرە ئیفلیجییەتە دەبێ کە لە هیچ بازاڕێکدا جێی نابێتەوە. دیارە ئەگەر ناسنامەی تایبەتی خۆی نەبێ، ئەگەر نەگەڕێتەوە بۆ خودی خۆی، نووسەرێکی کورد لە نووسەرێکی بێگانە زۆر چاتر میللەتی خۆی و واقیعی ژیانی خۆی ئەناسێ، کە ناتوانێ ئەمە بکا بە هونەر یا ئەو واقیعە بهونەرێنێ دیارە تووشی ئەو جۆرە پاشاگەردانییە دەبێ. تووشی ئەو جۆرە چیرۆکە ئیفلیجانە دەبێ، بۆیە ئەوەی ئەیبینی جۆرە لاساییکردنەوەیەکی بەدەر لە واقیعە. من لەگەڵ لاساییکردنەوە یان لەگەڵ وەرگرتندا هەم بە مەرجێ تۆ نەفەسی خۆتی پێببەخشی. ئەگەر نەفەسی خۆتت پێبەخشی ئەوە مژدەبەخشێکی زۆر گەورەیە، نوقلانە و مزگێنیەکی زۆر گەورەیە، نیشانەی ئەوەیە تۆ ئەتوانی زمانی کوردی وەکوو کەرەستەیەك

بێنی تەفاعولی پێ بکەی، لەگەڵ بەرهەمی فیکری و هونەری میللەتانی دی. کە گەیشتە ئەو ئاستە مانای ئەوەیە ئەتوانی خۆت بدۆزیتەوە، بەڵام ئەو جۆرە ئیفلیجییە کە هەیە ئەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی خوێندنەوەی دروستی نووسەر بۆ واقیعەکە، بۆ نەبوونی جیهانبینیەکی ڕوون بۆ لاساییکردنەوەیەکی دوور لە واقیع.

عەتا نەهایی: لە درێژەی فەرمایشتەکانی کاك حەمەدا وەکوو ئێوە ئەفەرموون جیهانی کافکایی یانی جیهانی چیرۆکی چیرۆکنووسێك، یانی جیهانی مرۆڤ لە بارودۆخێکی تایبەتدا. ئێمە بۆ چی دەڵێین کافکا خاوەنی جیهانی کافکایی، خاوەنی جیهانی خۆیەتی و بۆچی ئەم قسە گەورەیە ئەم وەسفە گەورەیە بۆ نووسەرێکیتر ناکەین، تەنانەت بۆ وێنە بۆ نووسەرە گەورەکانی سەردەمی کافکایش ناکەین. تەنانەت ناڵێین کامۆ خاوەنی جیهانی خۆیەتی، یا سارتر خاوەنی جیهانی خۆیەتی، بەڵام کافکا خاوەنی جیهانێکە کە پێی ئەڵێن جیهانی کافکایی، لەبەر ئەوەی کە کافکا مرۆڤ لە بارودۆخێکی تایبەتدا دەبینێ، ئەم بارودۆخە بارودۆخێکی گشتی و ئینسانییە، بارودۆخێکە پێوەندی بەو ژیانەوە هەیە. ئەمە بە بڕوای من تەنانەت پێوەندییەکی بە خوێندەوارییی کافکاشەوە نییە، یانی کافکا ئەو خوێنەوارییەی کە نووسەرانی هاوچەرخی خۆی بوویانە، ئەو ئاگادارییەی کە لە فەلسەفە بوویانە، ئەو ئاگادارییەی کە لە دەروونناسی و کۆمەڵناسی بوویانە، ئەو نەیبووە. بەڵام کافکا شتێکی تری بووە، یانی کافکا لەوپەڕی ڕاستگۆییدا کە تایبەتمەندی هونەر و داهێنانە، لەگەڵ خۆیا وەك مرۆڤ ڕووبەڕوو بۆتەوە، یانی کافکا لە خۆی ڕوانیوە و لە ڕوانگەی خۆیەوە، لە ڕوانگەی پێوەندییەکانی نێوان خۆی و کومەڵگاکەیەوە، کە کومەڵگایەکی بچووکی وەکوو بنەماڵەیە، بەڵام ئەو ڕاستگۆیانە بارودۆخی مرۆڤی لە هەلومەرجێکی تایبەتدا نیشان داوە، تەنانەت زۆر کەس دەڵێن بە شێوەیەك پێشبینی دنیای دوای خۆی دەکا، واتە دنیایەکی بەرفراوان، سیستمێکی بەرفراوانی سیاسی کە پێی دەڵێن سیستمی توتالیتێر. چۆن ئەم پێشبینیە دەکا؟ دیارە من باوەڕم وایە کافکا توانیوێتی کەشف بکا، هەموو نووسەرێکیش ناتوانێ کەشف بکا، بەو نیسبەتە کە کافکا دەبێتە خاوەنی جیهانی کافکا یانی نووسینی کافکا، چیرۆکی کافکا لە قۆناغی ئەدەبیاتەوە تێئەپەڕێ بۆ قۆناغی هونەرییەت. با ئاوڕێك لەم بەراوەردەت بدەمەوە. لە چیرۆکی کوردیدا تەقەلالاکان لە قۆناغی ئەدەبییەت دان، تەقەلالاکان بە عام دەڵێم، وەکوو کاك حەمە فەرمووی دیارە هەندێك شەیدایی و لاساییکردنەوە و بەهادان بە کۆمەڵێ شتی لاوەکیتر هەیە. بەڵام کە ئەپەڕینەوە بۆ قۆناغی هونەرییەت، یانی بۆ قۆناغی داهێنانی ڕەسەن، لەوێ ئیتر هیچی ئەمانە نییە، لاساییکردنەوە نییە، یانی ئەو چیرۆکەی ئێمە دەڵێین لاسایی دەکاتەوە و ناتوانێ چیرۆکێکی تەواو هونەری بێ، بەو نسیبەتە لە داهێنان دوور ئەکەوێتەوە. موشکیلەی سەرەکی چیرۆکی کوردی ئەوەیە کە نەیتوانیوە تا ئەمڕۆ بە عام بارودۆخی مرۆڤ لە کۆمەڵگایەکی وەکوو کومەڵگای کوردیدا بدۆزێتەوە. ئەوەیە ئیتر خاوەنی چیرۆکێك نین پێی بڵێین جیهانێکی کوردی هەیە، لای هیچیان، لای هیچ کام لە چیرۆکنووسەکان بە عام جیهانێکی وا دروست نەبووە کە ئاوڕێکی ڕاستگۆیانە و هونەرمەندانە و داهێنەرانە بداتەوە لە مرۆڤ لە بارودۆخێکی تایبەتدا کە پێی دەڵێن بارودۆخی ئێمڕۆی کوردی.

مرۆڤی کورد ئێمڕۆ لە کێشەیەکی زۆر سەیر دایە. لە لایەکەوە لە سەردەمێکدا دەژی کە پێی دەڵێن سەردەمی مۆدێرن و پۆست مۆدێرن و ناتوانین لەم سەردەمەی دابڕین و جیای بکەینەوە و لە ژوورێکی دابنێین و دەرگاکەی گاڵە بەین و لە لایەکی تریشەوە لە هەمان کاتدا لە کومەڵگایەکی پێشامۆدێرنی زۆر سوننەتی دایە، کومەڵگایەك بە هەموو تایبەتمەندییەکانی کومەڵگای دوو سنوورییەوە. ئێستا چیرۆکنووسێکی کورد چۆن ڕووبەڕووی ئەم ئاڵۆزییە دەبێتەوە و چۆن ڕووبەڕووی ئەم ئینسانە دەبێتەوە و چۆن سەیری خۆی وەکوو ئینسانێك لە نێو ئەو کۆمەڵگایەدا دەکا، با بمێنێ. چونکی قامك ناخەینە سەر چیرۆکێکی تایبەت، بەڵام بە ڕاست ئەوە دیارە چیرۆکی کوردی نەیتوانیوە جیهانێك بخوڵقێنێ کە بەو جیهانە بڵێین کوردی، ئەویش لە بازنەیەکی بچووکی ناوچەییدا وەکوو کوردستان نەك لە بازنەیەکی گەورەی جیهانیدا وەکوو چیرۆکەکانی کافکا.

عەبدولخالق یەعقووبی: لێرەدا پێم خۆشە ئاوڕێك بدەینەوە لە هێرمێنۆتیك و کێشەی تەئویل لە چیرۆکدا. وەك چۆن دەقی چیرۆك بۆ خوێنەر دەبێتە سەرچاوەی ڕاڤەکردنی ئەو چیرۆکە، سەرچاوەی نووسینی خودی چیرۆکەکەش بۆ نووسەر دیارە زەمینییەت و زەمانی خۆیەتی، ئێستا با بڵێین ئایا منی خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی چیرۆکدا و لە کاتی ڕاڤەکردنی چیرۆکدا هەر تەنیا و تەنیا ئەو دەقە بە سەرچاوەی ڕاڤەکردنی خۆم بزانم؟ ئایا خوێنەر ئەو هەقەی پێدەدرێ کە هەر لە ڕوانگەی دەقەوە بڕوانێتە دنیای دەلالەت و ماناکان، یان نا، دەبێ ئاگاداری مێژووی زەین و زەمانی نووسەریش بێ و هەلومەرج و بارودۆخی قۆناغی خوڵقانی ئەو دەقەش لەبەرچاو بگیرێ؟

حەمەکەریم عارف: دەتوانم بڵێم دەق پردێکە لە نێوان نووسەر و خوێنەردا. دیارە ئەم پردە دەبێ ئەوەندە جێی باوەڕ بێ کە نووسەر لە ڕێگای ئەو پردەوە کۆمەڵێ هەستی بگوازێتەوە بۆ لای خوێنەر. من پێم وایە خوێندنەوەی دەق بەر لە هەموو شتێك بریتییە لە خوێندنەوەی واقعێکی هونەری بە عەقڵییەتی چیرۆکنووس یان بە عەقڵییەتی سەرتاسەری ئەو

ڕەگەزانەی كە بوونەتە مایەی دروست بوونی دەقەكە. ڕاستە خوێنەر و بە تایبەتی ڕەخنەگر لەسەر حیسابی دەقێك دەقێكی تر دروستدەكا. لە یەك كەرەسەی داهێنەرانە و دەقسازیدا یەكدەگرنەوە. هەر دووكیان زمان بە كار دێنن، ئەمیان زمانێكی زۆر هونەری و ئەویان زمانێكی زانستی بەكاردێنێ بۆ كەشف كردنی مانا پەنهانییەكانی دەقی یەكەم. چونكە زمان بۆ خۆی ئاوسە بە مانای هەمەجۆر، جا وەرە تا زمانێك چڕ بكەرەوە بیكە بە دەقێكی هونەری. دیارە لەو حاڵەتەدا دەبێتە زمانێكی زۆر گەورەتر و چڕتر و ئاوستر بە مانا لە چاو زمانی ئاسایی كە بریتییە لە تێگەیشتنی یان هۆیەك لە هۆیەكانی تێگەیشتنی دوو مرۆڤ لە یەكتری، لەو حاڵەدا داهێنانەكە زمانێكی زۆر تایبەت بە خۆی هەیە، ئەتوانین بڵێین مێژوویەكی زۆر زۆر تایبەتە، هونەرێندراوە، ئەمجارە خوێنەرەكە دێ لەگەڵ ئەو دەقە ڕووبەڕوو دەبێتەوە، كلیلێكی پێیە، كلیلەكەی ئەویش بریتییە لە زمان، ئەمجار دێ تەجرەبەی ڕوانین یا هەڵوێستی نووسەر دووبارە دەكاتەوە بۆ ڕوانینی ژیان. جاری وایە ئەو تەجرەبەیەی نووسەر دەست نادا بۆ ئەو خوێنەرەی ئیمڕۆ. بۆ وێنە دە ساڵ لەمەو پێش چیرۆكێكت نووسیوە، ڕاستە ڕەنگە تیكنیكی تیا بێ، ڕەنگە بتوانێ لە سەردەمی خۆی تێپەڕێ، یانی گەلێ دەقی ئەدەبی هەن لە دنیادا، هەزاران ساڵە ماون، ئێستاش تۆ ئەیخوێنیتەوە چێژیشی لێوەردەگری، بەڵام ڕەنگە ڕوانینی ئەو چاویلكەیەی نووسەرەكە پێی ڕوانیوەتە دنیا تۆ پێی ڕازی نەبی، بەڵام بۆ خۆ تەجرەبە كردن ئەوەیان هەقێكی سروشتی خۆتە كە بە چاویلكەی ئەو، تەجرەبەكە بخوێنیتەوە، بەڵام مەرج نییە تۆ قەناعەتی پێبكەی و باوەڕت پێی هەبێ.

عەتا نەهایی: ئەوەیكە فەرمووت من پرسیارەكەتم بە دوو شێوە وەرگرت، یەكێكیان ئەوەی كە ئایا ئێمە كە چیرۆكێك ئەخوێنینەوە لە باری هەڵسەنگاندنەوە دەتوانین بڵێین چونكی ئەم چیرۆكە سەد ساڵ لەوە پێش نووسراوە، كە واتە دەبێ عەیبێك و ئیرادێكی هەبێ، من ئەمەوێ ئەوە بڵێم هیچ شتێك پاساو بۆ چیرۆك ناكا، یانی هیچ شتێكی مێژوویی كە بڵێ ئەم چیرۆكە بۆ ئەبێ ئیمڕۆكە چێژی لێنەبینین، ئیمڕۆكە بە باشی نەخوێندرێتەوە، بەڵام سەد ساڵ لەوە پێش بە باشی خوێندرابێتەوە و چێژی بەخشیبێ، مادام ئیمڕۆكە چێژ نابەخشێ، بە بڕوای من ئەوە ئیراد لە خودی چیرۆكەكە دایە، بەڵام بە شێوەیەكی تریش ئەگەر پرسیارەكە وەربگرین چیرۆك دەقێكە كە لە ناو زمانێكدا ڕوو ئەدا، لە ناو زمانێكدا ئەخوڵقێ و لە فەزایەكی كولتووری تایبەت بە خۆیا ئەخوڵقێ، با زیاتری ڕوون بكەینەوە، چیرۆكی كوردی چیرۆكێكە لە زمانی كوردیدا دەخوڵقێ، بە تواناكانی زمانی كوردی دەنووسرێ، بە كەموكوڕییەكانی زمانی كوردی دەنووسرێ، چەندە زمانی كوردی زمانێكی بەتوانایە، یان نا، چەندە زمانی كوردی زمانێكی بێتوانایە بۆ نووسین یا بۆخەڵقی چیرۆك و لە فەزا و كەش‌وهەوایەكدا ئەو چیرۆكە لە دایك دەبێ و دەخوڵقێ، كە ئەو فەزا كولتوورییە، فەزای كولتووری كوردە، كە واتە ئێمە ناتوانین چیرۆك دابڕین لە زمان و كەش‌وهەوا كولتوورییەكەی. یانی ئەو وەختە ئێمە دەتوانین چێژی تەواو لە چیرۆكێ ببینین كە بە شێوەیەك ئاگاداری زمان و ئەو فەزا كولتوورییە بین، بەڵام ئەمە دیسان بەو مانایە نییە كە ئەگەر كەسێك ئاگاداری زمانەكە یا كەش‌وهەوا كولتوورییەكە نەبوو چێژ لەو چیرۆكە نەبینێ.

ئیمڕۆ باشترین چیرۆكە جیهانییەكان لە گەڵ وەیا كە چێژ بە هەموو خوێنەرانی دنیا ئەبەخشن، لە گەڵ ئەوەیا كە ئەخوێندرێنەوە لە هەموو دنیادا، بەڵام وەكوو شوێنی لە دایكبوونیان ناخوێندرێنەوە. بۆ وێنە باسی چیرۆكی ئەمریكای لاتین بكەین، چیرۆكی ئەمریكای لاتین ئێمەش دەیخوێنینەوە، بەڵام چێژبینینی ئێمە و خوێندنەوەی ئێمە لە چاو خوێندنەوەی خەڵكی ئامریكای لاتیندا و ئەو خەڵكەی بە زمانی ئیسپانیۆلی قسە دەكەن و لەو فەزا كولتوورییەدا دەژین كە چیرۆكەكەی لێ لەدایك بووە دوو جۆر خوێندنەوەیە. نازانم ئەوە چ تاڵە دەزوویەكە، چ سیحرێكە كە وا لە چیرۆك ئەكات كە دەبێ چێژ بە هەموو خەڵكی دەرەوەش ببەخشێ و لە هەمان حاڵدا چێژ بە خەڵكی شوێنی لە دایكبوونی خۆشی ببەخشێ. من شێعرەكانی حافز بە نموونە ئەهێنمەوە كە ئەویش بەرهەمێكی هونەرییە. دیارە حافز وەختێك وەردەگێردرێتەوە بۆ زمانە ئەوڕووپییەكان چێژی بە هەموو ئەو دنیایانەی دەرەوە بەخشیوە كە وەرگێردراونەتەوە و دەخوێندرێنەوە. بەڵام ئەو شێوەی كە ئێمە حافز دەخوێنینەوە كە لەو كەش‌وهەوا فەرهەنگییەدا ژیاوین و ئاگاداری زمانی حافز هەین لەگەڵ ئەو شێوەی ئەوان، دوو شێوەیە. چێژ بردنی ئێمە چێژ وەرگرتنێكی زیاترە، بە دەلیلی ئەوەی ئێمە لە پشت وشە و ڕستە و زمانەكە بە عام ئەو فەرهەنگە ئەبینین كە ئەو وشەیەی تا ئیمڕۆ هێناوە و بارێكی مانایی داوەتێ و ئێمە ئەو فەزا كولتوورییە ئەناسین كە وای كردووە لە حافز فلآن میسراعی شێعری یان فلآن غەزەلی بخوێنینەوە و چێژی لێوەرگرین. نموونەیەكی ڕەنگە خراپم هێنابێتەوە. نموونەی شێعریم هێناوە نموونەی چیرۆكیشمان هەیە، بە ڕای من ناتوانین ئێمە چیرۆك دابڕین لەو بارودۆخە تایبەتییە كە تیا لە دایك بووە، وەك چۆن ناتوانین دایبڕین لە زمان و فەزا كولتوورییەكەی. ئەمەش بە مانای ئەوە نییە كە دیسان ناتوانین چێژی لێوەرگرین، بەڵام چێژ لێبردنەكە یا خوێندنەوەكە دوو جۆر چێژ لێبردن یا خوێندنەوەیە.

عەبدولخالق یەعقووبی: ئەم پرسیارەم دەكەم بە دوو بەش، بەشێكی لە كاك حەمەكەریم عارف دەپرسم و بەشەكەی تری لە كاك عەتا نەهایی.

کاك حەمە ئەگەر لە جیهانی تایبەتی جەنابتدا چیرۆك بستێننەوە چت بۆ دەمێنێتەوە؟ کاك عەتا ئەی ئەگەر لە چیرۆکی جەنابت جیهان دەرهاوێژن چۆن؟

حەمەکەریم عارف: پێم وایە هەر بۆشاییەك کە دروست ببێ خۆی پڕ ئەبێتەوە، بەڵام من نازانم چم بۆ ئەمێنێتەوە تاوەکوو ڕۆژگاری ئەمڕۆ کە جۆرە ئاشقێنییەك لەگەڵ وشەدا دەکەم. ئیتر ئەو عاشقێنییە چەند تیا سەرکەوتووم، چەند تیا بە سەر سەرا کەوتووم، ئەمەیان دیارە قەزاوەت لە لای خوێنەر و لە لای ڕەخنەگرانە. بەڵام نووسینی چیرۆك یا مامەڵەکردن لەگەڵ وشەدا بە نیسبەت من کێشەیەکە. دیارە هەر مرۆڤێ کە کێشەیەکی بووە کێشەکە لە لای خۆشەویست بووە، ئاشقێنی لەگەڵ ئەو کێشەیە کردووە، ئەگەر ئەو کێشەیەی لێ زەوت بکرێ، دوو ڕێباز دەگرێتە بەر، یان تووشی نائۆمێدی و گۆشەگیری دەبێ،یان تووشی حاڵەتێکی تۆڵەئەستێنی زۆر گەورە ئەبێ، ئیدی نازانم ئەگەر ئەو جیهانی چیرۆکە یان ئەو کێشەیە لە من بستێندرێتەوە تووشی کام حاڵەتیان دەبم، ڕەنگە تووشی هەر دوو حاڵەتەکە ببم یان ڕەنگە ئینسان تەبیعەتێکی باشی هەیە ڕادێ لە گەڵ هەموو جۆرە واقعێکا، ڕەنگە ڕابێم لەگەڵ واقیعەکە، یان بڕیارێکی کێشە نووسین لەو حاڵەتەیا بۆخۆم دروست کەم، چۆن پێم وایە ئینسان بە بێکێشە مومکین نییە، یانی هیچ کێشەیەکی نەبێ بۆ خۆی ناچارە کێشەیەك دروست بکا، بۆئەوەی ئەو کێشەیە سەرەداوێك بێ مەعقوولیەت بە ژیانی ببەخشێ، چونکە ئەگەر ئەو مەعقوولیەتەی نەبێ ناتوانێ هەڵکا لەگەڵ ژیانا، ئینسانیش بە تەبیعەتی زوو لەگەڵ شتەکان ڕادێ. ئەو حاڵەتەی کە جەنابت پرسیت ئەگەر ببێ بە ئەمری واقیع ئەو کاتە ئەو حاڵەتانە دێنە پێش، بەڵام بە نیسبەت منەوە چیرۆك و مامەڵەکردن لەگەڵ دنیای چیرۆکا کێشەیە و کێشە ساندنەوەش لە ئینسان کارێکی قورسە.

عەتا نەهایی: ئەوەی کە فەرمووت من پێم وایە شتی وا مومکین نییە،یانی ناکرێ لە چیرۆکی من جیهان بسێندرێتەوە، ئەوە کە غەیری مومکینە، مەگەر ئەوەی کە چیرۆکم لێ بسێننەوە، ئەگەریش چیرۆکم لێ بسێننەوە، پێم وایە ژیانم لە ئەوپەڕی بێماناییدا دەبێ، یانی ئەو کات هیچ جیاوازییەك لە نێوان ژیانی خۆم و بەردێکدا، ژیانی خۆم و کوتەپەڕۆیەکدا نابینم.

عەبدولخالق یەعقووبی: «گوستاو فلۆبێر» بە «گی دۆمۆپاسان»ی وت «ئەگەر ڕەسەنایەتییەك لە بەرهەمتدا هەیە بینوێنە و ئەگەریش هیچ ڕەسەنایەتییەکی تێدا بەدی ناکەی وەدەستی بێنە» ئێستا من هەر ئەم پرسیارە ئاراستەی چیرۆکەکانتان دەکەم، چیرۆکی ئێوە تا ئێستا چ ڕەسەنایەتییەکی نواندووە و دەیەوێ چ ڕەسەنایەتییەك وەدەست بێنێ؟

حەمەکەریم عارف: بە نیسبەت منەوە چیرۆك و کاری داهێنان ڕەنگە نەك هەر بۆ من ڕەنگە بۆ گەورە نووسەرانی دنیایش بریتییە لە هەوڵ، تەنانەت من پێم وایە گەورە نووسەرێکی وەك تۆلستۆی و داستایۆفسکی ئەمانەش هەوڵیان داوە، بەڵام هەوڵی ئەوان لە لووتکە دایە. منیش بۆخۆم لە ناو ناوەندی نووسینی کوردیدا سووکە هەوڵێك، هەوڵێکی بچووکم داوە، ڕەنگە پێش هەموو شتێك هەوڵێ ئەوەم داوە ناسنامەیەکی کوردی بە چیرۆکەکانی خۆم ببەخشم. هەستیش دەکەم لە هێندێ چیرۆکمدا سەرکەوتووو بووم، یەعنی ئەگەر ئەو چیرۆکانەم ئێستا بکرێ بە زمانێکی غەیرە کوردی ڕەنگە خوێنەر هەست بەوە بکا لە ناوچەیەك و لە کەش‌وهەوایەکدا خوڵقاوە جۆرە خەسڵەتێکی تایبەت بە خۆی هەیە، پرۆژەی دنیای چیرۆکی من ئەوەیە ئەو تایبەتمەندی و ناسنامانە، ئەوەی تایبەتی کوردە لە چیرۆکەکانمدا ڕەنگ بداتەوە. ئیتر ئەوە هەوڵە، هەوڵیش مەرج نییە تیا سەرکەوتوو بی، بەڵام گرینگی هەوڵ لەوەدایە تۆ ڕێگا ئەگریتە بەر تا چەند ڕێگاکە ئەبڕی، چەندە نایبڕی، ئەمەیان زۆر گرینگ نییە، ئەگەی بە ئامانج، ناگەی بە ئامانج، زۆر گرینگ نییە، بەڵام گرینگە ڕێگاکەی بگریتە بەر، ئەوەی بە لای منەوە مەبەست بێ و خەم بێ بۆچیرۆك ئەوەیە کە تایبەتمەندییە کوردییەکەی پێ ببەخشم.

عەتا نەهایی: لە چیرۆکدا بۆ خۆم دەگەڕێم، پێم وایە ئەمە بە ڕاستگۆییەوە ئەیڵێم، لە هێندێ چیرۆکدا هەست بەوە دەکەم هەنێ شتم دۆزیوەتەوە،هەنێ خۆشم دۆزیوەتەوە، لەتوکوتێکی خۆمم دۆزیوەتەوە،لەوانە ڕازیم، لە هەنێ چیرۆکیشدا کە پێم وایە خۆمی کەم تیام، پێم وایە دۆڕاندوومە. ژیانیش قومارە، جاری وایە پیاو ئەیدۆڕێنێ، جاری وا هەیە هەر هەموو ژیان ئەدۆڕێنی. بەڵام بۆئەوەی کە بینوێنی، یانی قسەی ئایندە بکەین، هەموو هەوڵی خۆم ئەدەم کە خۆم باش وەدۆزم، شاکار بنووسم، کە چیرۆکێك بنووسم لەوپەڕیدا، دیسان دەیڵێمەوە، واتە لەو پەڕیدا خۆمی تیا ببینمەوە، لەو پەڕیدا خۆمی تێدا بناسم، لەو پەڕیدا پەی بە خۆم بەرم. خۆم کەشف بکەم، ئەگەر بتوانم چ باشتر، ئەگەر نەمتوانی ئیتر ئەوە هەموو ژیانم دۆڕاندووە. بەڵام ئەگەر بزانم کە ناتوانم، ئەگەر قەناعەت بێنم بەوەی کە ناتوانم، دەبێ واز بێنم لە نووسین. دیسان دووپاتی دەکەمەوە دەبمە کوتەبەردێك. دەبمە کوتە پەڕۆیەك. دەبمە تایەك پێڵاوی دڕاو، هەست بە بوون ناکەم، یانی دەبمە هیچ، هەموو شتێکم لە پێناوی چیرۆك دایە، هەموو شتێکم بۆ چیرۆکە و چیرۆکیش بۆ ناسین و کەشف و دۆزینەوەی خۆمە، جا ئەگەر من خۆم ئەدۆزمەوە، لە چیرۆکەکانی منا هەنێ خەڵکیش، کەم، تەنانەت دوو سێ کەس خۆیان ئەدۆزنەوە چ باشتر، ئەگەریش خۆیان نادۆزنەوە ڕەنگە خەم بخۆم، بەڵام کارەکەم ڕاناوەستێ،

مەبەستەکە دۆزینەوەی خۆمە، کەشف کردنی خۆمە، نیازم بەوە هەیە، من شەو و ڕۆژ لەگەڵ خۆما کێشەمە. شەو و ڕۆژ لە خۆم دەپرسم من کێم؟ من چیم؟ کوڕی کێم؟ بۆچی هاتووم؟ چیم ئەوێ؟ بۆ وام کرد؟ بۆ وا ناکەم؟ بڕوا بکە جاری وایە هەنێ کار دەکەم کە چل ساڵی تەمەنم ئەوەندەی ئەگەر نەڵێم چل ساڵەکەی، لەوەتی فامم کردۆتەوە پێم وابووە من قەت شتی وا ناکەم، ئەمە شتێك نییە من بیکەم. دەبینم نا، بەوپەڕی ڕەزایەتەوە، لە چل ساڵیدا من ئەوە دەکەم، جاری وایە لەوەتی فامم کردۆتەوە، سی ساڵە پێم وایە من ئەوەم خۆش دەوێ، من ئەوە پێ خۆشە، من حەز ئەکەم ئەوەم بکەم، لە چل ساڵیدا بۆ چرکەیەك، لە چیرۆکێکدا لە گۆشەی چیرۆکێکدا ئەیبینم، نا ئەو چل ساڵە وا نەبووم، من ئەوەم کە بە پێچەوانەوە نەك هەر ئەو شتەم خۆش ناوێ، نەك هەر حەز بەو شتە ناکەم زۆریشم نەفرەت لێیەتی. کە واتە کێشەی من کێشەی خۆناسینە، هەموو هەوڵێ ئەدەم خۆم بنووسم، هەموو هەوڵی خۆم ئەدەم باشترین دەق بنووسم، ئەگەر نووسرا چ باشتر، ئەگەریش نەنووسرا لەوە بە دواوە با پێم بڵێن کوتەپەڕۆ.

عەبدولخالق یەعقووبی: من هەمیشە پێم وابووە چیرۆکی هونەری ئەو چیرۆکەیە خوێنەر دوای خوێندنەوەی هەست بەوە بکا پرسیارێك بە پرسیارەکانی تری پێشووی خۆی سەبارەت بە ژیان و جیهان زیاد بووە، بە بڕوای من چیرۆکی هونەری ئەو چیرۆکەیە کە وەڵام نەداتەوە، بەڵکوو وەڵامەکان تێكبشکێنێ، کە وایە با بڵێین چیرۆکی هونەری ئەو چیرۆکەیە کە خوێنەر بە هەقدار بزانێ نەك «ئەرکدار»، هەقی تێفکرین، هەقی تێرامان و هەقی گومان کردن. بەڵام ئێمە لە زۆر چیرۆکدا ئەبینین کە بە ئاشکرایی نووسەر دەیەوێ ڕێسایەکی تایبەتی با بڵێین ئایدۆلۆژیك بو خوێنەر دابنێ و هانی ئەدا لەو بەستێنەدا ڕێگا بگرێتە بەر، دیارە ئەم قسەیە لەگەڵ ئەوەی کە چیرۆك خاوەن پەیامێکی هونەری بێ دژوازی هەیە،دەیجا پرسیاری من ئەوەیە کە ئایا چیرۆك هەر لە بنەڕەتەوە دەبێ پەیامی هەبێ؟ یان ئەگەر پەیامی هەبێ ئەو پەیامە دەبێ چۆن بێ؟ لە چ قەوارەیەکدا بێ، باشە ئەگەر بە ڕاستی چیرۆك دەبێ پەیامی هەبێ و چیرۆکی بێ پەیاممان نییە، ئایا ئەو پەیامە نابێتە ئایدۆلۆژی ئەو دەقە و ئایا ئەو ئایدۆلۆژییایە نابێتە بەردی سەر ڕێگای داهێنان؟

حەمەکەریم عارف: کاری داهێنان پێم وایە لایەلایە یان هەوڵێکی هونەرییە بۆ ڕزگار کردنی ئینسان لە سەرگەردانی، ئینسان لە ژیانا بتەوێ و نەتەوێ بە شێوەیەك سەرگەردانە، دیارە هەقی خۆیەتی و حەلاڵیشە بۆ ئینسان هەوڵ بدا، شێوازی ئینسانی بگرێتە بەر بۆ ڕەواندنەوەی سەرگەردانیی خۆی. بەڵام چیرۆك ڕەنگە بە شێوەیەکی یەکجار هونەری جۆرە هەوڵێك بێ یان جۆرە یارمەتیدانێکی خوێنەر بێ بۆ چۆنیەتی تێگەیشتن و بیرکردنەوەی خوێنەر. بەڵام چیرۆك ئەوە نییە، بۆ وێنە بەرنامەی کار بۆخوێنەر دابنێ یان ڕێنوێنی بکا. وەختێك خوێنەر گەیشتە ئاستی تێگەیشتن لە شتەکە، ئەو کاتە بۆ خۆی بەرنامەی کار بۆ خۆی دائەنێ، بەڵام خۆ چیرۆك ئەگەر هیچ پەیامێکیشی پێ نەبێ ئەوە هونەرییەتی چیرۆك بۆ خۆی لە خۆیدا پەیامێکی هەیە، یانی ئەگەر گریمان هیچ پەیمانێکی کۆمەڵایەتی، سیاسی یا ئایدۆلۆژی نییە، ئەوە پەیامێکی هەیە ئەویش بریتییە لە هونەرییەتی دەقەکە، ئەم هونەرییەتە ئەبێ بە ئایدۆلۆژیا یان نا؟ من پێم وایە ئەگەر بشبێ بە ئایدۆلۆژیا، ئەبێ ئایدۆلۆژیاکە تەعمیم بکا بە سەرتاسەری خەڵکدا، چونکە خوێنەر ئازادە بە چ کەرەسەیەك نهێنیەکانی ناو چیرۆك کەشف بکا. من پێم وایە دەقی هونەری لە ئایدۆلۆژیا بەدەر نییە، بەڵام ئایدۆلۆژیای هونەری، واتە بمانەوێ و نەمانەوێ ئایدۆلۆژیا یەکێکە لەو تەوقانەی کە چۆتە گەردنی ئینسان و مومکین نییە ئینسان بتوانێ لەو تەوقانە ڕزگار ببێ. بەڵام وەهەم لە لای خۆی دروست دەکا کە ڕزگار بووە لەو تەوقانە. چونکی ئینسان بە بێ ئەو تەوقانە کە خراونەتە گەردنی یان خۆی ئەیخاتە گەردنی خۆی ناژی. هەست بە بۆشایی و بەتاڵی دەکا. هەست دەکا لە بۆشاییدا ڕەنگ داناکوتێ. یەکیش لە تەبیعەتەکانی ئینسانیش ئەوەیە حەزی بە ڕەنگ داکوتانە. ڕەنگ داکوتانیش خۆی لە خۆیا کەڵکەڵەیەکی وەدیهێنانی نەمرییە. چیرۆکیش ئەوەیە یانی لە دوا ئەنجامدا ئەگەر هیچ پەیامێکیشی نەبێ ئەوە هونەرییەت و ئەدەبییەتی چیرۆکەکە بۆ خۆی پەیامی چیرۆکەکەیە.

عەتا نەهایی: من لە پەیام یا ئایدۆلۆژی ناگەم یان با بڵێم نازانم خوێنەر یان بەرامبەرەکەم چەمکی پەیام یان ئایدۆلۆژی چۆن وەردەگرێ. هەر کەسێك بە شێوەیەك. بە بڕوای من نابێ هیچ شتێك لە دەرەوەی چیرۆك بە سەر چیرۆکدا داسەپێ، هەرچی هەیە ئەبێ لە ناخی خۆیا بێ، دەی ئەگەر بڕوا بێنین کە چیرۆك ڕووداوێك، کردەیەکە کە لە بەشی وشیار و ناوشیاری زەینی مرۆڤدا ڕوو دەدا، کە باسی نووسەر دەکەن نووسەر وەك مرۆڤ خۆی خاوەنی ئایدۆلۆژیایە، خاونی دنیابینی خۆیەتی، خاوەنی هەستی خۆیەتی، هەنێ شتی پێخۆشە، ڕقی لە هەنێ شت ئەبێتەوە، هەنێ ئاوات و خەونی هەیە، هەنێ کێشەی لە گەڵ خۆیا هەیە، ئەوانە ئاگادارانە یان نائاگادارانە لە چیرۆکدا ڕەنگ دەدەنەوە. بەڵام ئەگەر ئەوانە بسەپێن بە سەر چیرۆکدا یانی چیرۆکنووس بە پێی خوێندەوارییەکەی بۆ ئیمڕۆ شتێکی

وەرگرتبێ و بیر لەوە بکاتەوە چیرۆکێك بنووسێ کە ئەو شتە بدرکێنێ، ئیمڕۆ چیرۆکنووس پەیامێکی سیاسی بە هۆی خوێندنەوە یان بە هۆی بیرکردنەوەی یان بە هەر هۆیەکی تر وەرگرتبێ و بیر لەوە بکاتەوە کە چۆن چیرۆکێ دابڕێژێ کە ئەو پەیامە بدرکێنێ و ئەو پەیامە بە خوێنەر ڕابگەیەنێ بە بڕوانی من ئەوە داسەپاندنی شتەکانە لە دەرەوەی چیرۆکدا،بە سەر چیرۆکدا، ئەمن ئەوە بە ناڕەوا دەزانم.

عەبدولخالق یەعقووبی: سپاس بۆ دەرفەت و دوانتان لە چیرۆك....■

سەرماوەزی 1378
دیسامبری 1999

● ئەم وتووێژە لە جەنگەی سەفەری شاندێکی فەرهەنگی کوردستانی باشوور بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات و لە شاری کرماشان و لەسەر داوای من ئەنجام درا.

درێژەی هەیە...

Rojhalat